

0-6 Yaş Grubu Çocuğu Olan Çalışan Annelerin Çocuk Bakımı ile İlgili Karşılaştıkları Sorunların ve Sorun Çözme Yaklaşımlarının İncelenmesi

0-6 Age Group of Child Care Related to the Problems Faced by Mothers Who Have Children of Employees and The Study of Problem Solving Approaches

Latife UTAŞ AKHAN*, Makbule BATMAZ**

İletişim/Correspondence: Latife UTAŞ AKHAN Adres/Address: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Kampüsü, Sağlık Yüksekokulu Kozlu/Zonguldak Email: latifeutasakhan@hotmail.com

ÖZ

Amaç: Bu araştırma, 0-6 yaş grubu çocuğu olan çalışan annelerin çocuk bakımı ile ilişkili karşılaştıkları sorun çözme yöntemlerinin incelenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapıldı.

Yöntem: Çalışmanın evrenini 0-6 yaş grubu çocuğu olan çalışan anneler, örneklemini ise olasılıksız örnekleme yöntemi ile seçilen, 200 anne oluşturdu. Veriler araştırmacı tarafından literatür bilgileri doğrultusunda geliştirilen ve 35 sorudan oluşan soru formu kullanılarak toplandı. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde ve ki- kare testleri kullanıldı.

Bulgular: Annelerin %56'sının 31-40 yaşları arasında, %95.5'inin evli, %73.5'inin lisans mezunu, %47'sinin hemşire, %53'ünün öğretmen olduğu saptandı. Annelerin %89.5'i çocuklarının anne yokluğuna tepki verdiklerini; %26.0'ı çocuklarının tepki olarak ağladığı, %45.0'ı çocuklarının tepki olarak hırçınlık gösterdiğini ifade ettikleri saptandı. %72.5'inin ise çalışmaktan dolayı suçluluk duygusuna kapıldığı; %91.5'inin suçluluk duygusuyla başa çıkabilmek için "çocuğumla zaman geçirmek için fırsatlar yaratırım" dediği saptandı. Annelerin %64.5'inin ise çocuklarından iş sebebiyle ayrı kalmalarının iletişimlerini etkilemediklerini düşündükleri saptandı.

Sonuç: 0-6 yaş grubu çocukların anne yokluğuna çeşitli tepkiler verdikleri, anne- çocuk iletişiminin etkilendiği; annelerin ise büyük çoğunluğunun çalışmaktan dolayı suçluluk duygusuna kapılarak bu sorunla başa çıkabilmek için çeşitli yöntemler uyguladıkları görüldü.

Anahtar Kelimeler: 0-6 yaş grubu çocuk, çalışan anne, sorun çözme.

ABSTRACT

Aim: This study of 0-6 year old children of working mothers faced with problem-solving methods as a descriptive analysis was performed in order.

Methods: The study sample, Training and Research Hospital Pediatric ward mothers in the day shift nurses working in 94 primary and secondary schools working with children aged 0-6 years, the 106 teacherscreated mothers. In line with literature data, developed by researcher and consisted of 35 questions using a questionnaire assessing toplandı. Verilerin number, percentage and chi-square tests were used.

Results: 56%of mothers aged 31-40, 95.5%of married, 73.5% of graduates of the nurses, 47% and 53% were teachers. 89.5% of mothers 'response to what i absence of the mother of the children, 26.0%i in response to their child's crying, %45.0'i showed petulance expressed as a reaction to their children they were. 72.5% of the feeling of guilt due to the work, 91.5% of cope with guilt for the "I create opportunities for children to spend time with me, "he revealed. Mothers, 64.5% of the children remain separated from their jobs because they were thought not affect communication.

Conclusion: 0-6 age group of mothers of children lack the various responses they gave, the mother- child communication are affected, the mothers of the majority to work because of the guilt feeling is that the problem cope with various methods applied were found.

Key Words: 0-6 year old children, working mothers, the problem-solving

*Öğr.Gör.Dr.Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, **Yard.Doç.Dr. Haliç Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu

Yazının gönderilme tarihi: 03.05.2010

Yazının basım için kabul tarihi: 02.03.2011

GİRİŞ

Anne; çocuğu koruyup, besleyip, büyütürken, olgunlaştırırken doğasındaki sevgi güdüsüyle hareket eden bireydir. Anne ile çocuk arasında tamamen özel bir ilişki vardır. Gerçekte bebek dış dünyayla kendisini ayırt edemez. Çocuğun bu ilişkiyi bir tek annesiyle kurduğu ve onun varlığı içinde yer aldığı söylenebilir. Anne çocuğu için birtakım deneyimler oluşturur ve çocuk bu sayede gereksinimlerini karşılamayı öğrenir. Kendini tanıma fırsatı bulur. Anne; çocuk için istikrarlı olmayan bir dünya da çocuğun güven kaynağı, huzuru, referans merkezidir (Aktaş 2004; Cloud ve Townsend 2001).

Ülkemizde özellikle kentlerde, giderek artan bir hızla daha çok sayıda kadının çalışma yaşamına atıldığı ve yapılan incelemelere göre, bu artışın kadının eğitim düzeyinin yükselmesiyle de paralellik gösterdiği ifade edilmektedir. (Özyürek ve Şahin 2005). Günümüzde kadınların çalışma yaşamına her geçen gün artan katılımı, toplumsal yaşam içinde birçok role sahip olmalarını da beraberinde getirmiştir: Annelik, ev hanımlığı, çalışan, birey ve eş rolleri bunlardan bazılarıdır. Annelik rolü, kadının çocuğunu yetiştirmesi ve topluma hazırlamasıyla ilgili olan temel rolü olarak tanımlanmaktadır. Annenin çalışması beraberinde bazı sorunları da beraberinde getirebilir (Gözübüyük 2010). Bunların başında, annenin olmadığı saatlerde çocuğun bakımı, işinden yorgun ve gergin gelen annenin çocukla kuracağı sağlıklı iletişim, annenin çocuğa az zaman ayırması nedeniyle duyulan suçluluk duygusu gelir. Anne işe gitmek üzere çocuğundan her ayrılışında onun tehlikede olduğunu, bu tehlikeyi fark edemediği için bertaraf edemeyeceğini, dolayısı ile çocuğunu koruyamayacağı ve onu kaybedeceği endişesi yaşar. Burada önemli olan çocukla birlikte geçirilen zamanın uzunluğundan çok bu zamanın nasıl kullanıldığı, ne kadar doyurucu olduğudur. Ayrıca annenin çalışması onun üretken olmasına, diplomasını değerlendirmesine fırsat veren ve ruh sağlığı açısından önemli bir faaliyettir (Pektuna 2007).

Prensip olarak, 0-3 yaş arasında annenin çalışmaması ve çocuğuyla yeterince bütünleşmesi en sağlıklı yoldur. Annenin çalışması halinde çocuğa bakacak yardımcı kadın

ya da büyükanne modelleri devreye girecektir. Yardımcı kadın, her davranışının taklit edildiğinden habersiz ilkel bir yaklaşım içinde olursa hazin sonuçlar alınabilir. Çocuğa büyükannenin bakması halinde aşırı şımarık ya da aşırı hoşgörülü yaklaşım tehlike olarak dikkatimizi çeker. Bu durumda gün boyu her istediği gerçekleşen çocuk akşamdan akşama gördüğü annesinin dengeli, eğitsel yaklaşımına başkaldırabilir. Zorunluluk halinde çocuk, müşvik bir bakıcıya ya da büyükanneye teslim edilebilir. Çocuğun 3 yaşından itibaren anaokuluna gönderilmesi yararlıdır (Aktaş 2004; Pektuna 2007).

Bu doğrultuda araştırma, 0-6 yaş grubu çocuğu olan çalışan annelerin karşılaştıkları sorun çözme yöntemlerinin incelenmesi amacıyla yapıldı.

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi: Tanımlayıcı tipteki bu çalışma, 15 ekim 2008- 15 mart 2009 tarihleri arasında İstanbul il Sağlık Müdürlüğüne bağlı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı 12 okulda yapıldı.

Araştırma Evren ve Örneklemi: Araştırmanın evrenini İstanbul il Sağlık Müdürlüğüne bağlı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı okullar oluşturdu. Araştırmanın örneklemi ise, olası- lıksız örnekleme yöntemi ile seçilen, Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde yataklı servislerinde sadece gündüz vardiyasında çalışan toplam 500 hemşire- den 0-6 yaş grubu çocuğu olan 94 hemşire anne ile Şişli bölgesindeki ilk ve orta dereceli okullarda çalışan toplam 300 öğretmenden 0-6 yaş grubu çocuğu olan 106 öğretmen anne oluşturdu. Örneklem hesaplaması

$$n = \frac{N \times z^2 \times p \times (1 - p)}{[z^2 \times p \times (1 - p)] + [e^2 \times (N - 1)]}$$

formülü esas alınarak yapıldı.

Etik İzin: Araştırmanın yapıldığı kurumlardan sözlü ve yazılı izinler; araştırmaya katılmayı kabul eden annelerden ise sözlü izinler alındı.

Verilerin Toplanması: Veriler araştırmacı tarafından literatür bilgileri doğrultusunda geliştirilen ve

35 sorudan oluşan soru formu kullanılarak toplandı. Soru formunda, 0-6 yaş grubu çocuğu olan annelerin demografik özellikleri, çocukların annelerinden ayrı kaldıklarında gösterdikleri tepkiler ve bu tepkilere karşı annelerin seğiledikleri davranışlara yönelik sorulara yer verildi. Annelere, araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verildikten sonra soru formu uygulandı.

Verilerin Analizi: Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde ve ki- kare testleri kullanıldı.

BULGULAR

Araştırmaya katılan çalışan annelerin %56'sı 31-40 yaşları arasında, %95.5'i evli, %73.5'i lisans mezunu, %47'si hemşire, %53'ü öğretmen idi. Annelerin %56.5'i gelir durumlarının orta, %86'sı ise çekirdek aile tipinde olduklarını belirtti (Tablo 1).

Annelerin %89.5'inin (n=179) çocuklarının anne yokluğuna tepki verdikleri; çocukların %26.0'nın (n=52) ağladığı, %45.0'nın (n=90) hırçınlık gösterdiği,

Tablo 1. Annelerin Sosyodemografik Özelliklerinin Dağılımı

Yaş	n	%
25-30 yaş arası	83	41.5
31-40 yaş arası	112	56.0
41-50 yaş arası	5	2.5
Medeni Durum		
Evli	191	95.5
Bekar	9	4.5
Eğitim Durumu		
Lise	24	12.0
Önlisans	12	6.0
Lisans	147	73.5
Lisansüstü	17	8.5
Gelir Durumu		
Kötü	2	1.0
Orta	113	56.5
İyi	81	40.5
Çok iyi	4	2.0
Aile Tipi		
Geniş Aile	28	14.0
Çekirdek Aile	172	86.0
Meslek		
Öğretmen	106	53.0
Hemşire	94	47.0
Toplam	200	100.0

%15.0'nın (n=30) babaya yöneldiği, %3.5'inin (n=7) kendine zarar verdiği, %23.5'inin (n=47) yemek yemediği, %8.0'nın (n=16) sürekli birlikte olma isteğinde olduğu, %17.5'inin (n=35) mutlu olup kendilerine sarıldığı, %1.5'inin (n=3) mesafeli davrandığı, %6.5'inin (n=13) çocuklarının tepki olarak ilgi çekme çabasında olduğu, %2.0'nın (n=4) ise çocuklarının tepki olarak küstüğünü ifade ettikleri saptandı (Tablo 2).

Tablo 2. Çocukların Anne Yokluğuna Tepki Verme Durumları ve Verdikleri Tepkilerin Dağılımı

Yokluğa Tepki Verme Durumu	n	%
Evet	179	89.5
Hayır	17	8.5
Bazen	4	2.0
Ağlama		
Evet	52	26.0
Hayır	148	74.0
Hırçınlık Gösterme		
Evet	90	45.0
Hayır	110	55.0
Babaya Yönelme		
Evet	30	15.0
Hayır	170	85.0
Kendine Zarar Verme		
Evet	7	3.5
Hayır	193	96.5
Yemek Yememe		
Evet	47	23.5
Hayır	153	76.5
Sürekli Birlikte Olma İsteği		
Evet	16	8.0
Hayır	184	92.0
Mutlu Olma, Sarılma		
Evet	35	17.5
Hayır	165	82.5
Mesafe Oluşturma		
Evet	3	1.5
Hayır	197	98.5
İlgi Çekme Çabası		
Evet	13	6.5
Hayır	187	93.5
Küsmek		
Evet	4	2.0
Hayır	196	98.0
Toplam	200	100.0

Annelerin %91.5'inin (n=183) suçluluk duygusuyla başa çıkabilmek için "çocuğumla zaman geçirmek için fırsatlar yaratırım" dediği; %72.5'inin (n=145) ise çalışmaktan dolayı suçluluk duygusuna kapıldığı saptandı (Tablo 3).

Tablo 3. Annelerin Suçluluk Duygusuna Kapılma Durumları ve Suçluluk Duygusuyla Başa çıkabilmek İçin Uyguladıkları Yöntemlerin Dağılımı

Suçluluk Duygusu	n	%
Evet	145	72.5
Hayır	53	26.5
Bazen	2	1.0
Suçluluk Duygusuyla Başa çıkabilme		
Profesyonel yardım alırım	9	4.5
Sürelili izne ayrılırım	5	2.5
Çocuğumla zaman geçirmek için fırsatlar yaratırım	183	91.5
İşten ayrılırım	3	1.5
Toplam	200	100.0

Annelerin %71.5'inin (n=143) çocuklarının verdikleri tepkilere karşı "teselli edici yaklaşım" tutumunu sergilediği, %4.0'inin (n=8) çocuklarının verdikleri tepkilere karşı "öpme, sarılma" tutumunu sergilediği, %6.0'inin (n=12) verilen tepkiye karşı çocuğuna daha fazla vakit ayırdığı saptandı (Tablo 4).

Tablo 4. Annelerin Çocuklarının Verdikleri Tepkilere Karşı Sergiledikleri Tutumlarının

Verilen Tepkilere Karşı Sergilenen Tutum	n	%
Herhangi bir tepkide bulunmuyorum	22	11,0
Herhangi bir girişimde bulunmuyorum	10	5,0
Teselli edici yaklaşım	143	71,5
Öpme, sarılma	8	4,0
Beraber yapılacak işler ayarlıyorum	5	2,5
Çocuğuma daha fazla vakit ayırıyorum	12	6,0
Toplam	200	100,0

Anneler, karşılaştıkları önemli sorun olarak, %44.5'i (n=89) aşırı sorumluluk yüklenme, zihinsel ve bedensel yorgunluğu ifade ettiği; %26.5'i (n=53) çocuk bakıcısı arayışı sorununu ifade ettiği; %72.5'i (n=145) çocuğunun yanında olamamaktan kaynaklanan suçluluk duygusunu ifade ettiği saptandı (Tablo 5).

Tablo 5. Çalışan Annelerin Karşılaştıkları Önemli Sorunların Dağılımı

Önemli Sorun	n	%
Çocuk bakıcısı arayışı	53	26.5
Aşırı sorumluluk yüklenme, zihinsel ve bedensel yorgunluk	89	44.5
Çocuğunuzun yanında olmamaktan kaynaklanan suçluluk duygusu	58	29.0
Toplam	200	100.0

Annelerin; %49.0'ının (n=98) çocuklarıyla iletişimlerinin bozulması durumunda ne yaptıkları sorusuna "iletişim sorununu zamana yayarım" cevabını verdikleri; %64.5'inin ise (n=129) çocuklarından iş sebebiyle ayrı kalmalarının iletişimlerini etkilemedikleri yönünde düşündükleri saptandı (Tablo 6).

Tablo 6. Annelerin Çocuklarından Ayrı Kaldıklarında İletişimlerinin Etkilenme Durumlarının ve Ne Yaptıkları Sorusunun Dağılımı

İletişimin Etkilenme Durumu	n	%
Evet	71	35.5
Hayır	129	64.5
İletişiminiz Bozulduğunda Ne Yaparsınız?		
Çocuğumun her istediğini yaparım	25	12.5
Gün içinde sık sık telefonla ararım	39	19.5
İletişim kurma yöntemlerini içeren kitaplar okurum	38	19.0
İletişim sorununu zaman yayarım	98	49.0
Toplam	200	100.0

TARTIŞMA

Tablo 6 incelendiğinde, çalışan anneler "Gün içinde çocuğunuzdan ayrı kalmak iletişiminizi etkiliyor mu?" sorusuna %64.5 oranında hayır yanıtını vermişlerdir. Çocuktan ayrı olarak geçirilen uzun saatlerin, annenin çocuğun mesajlarına ve biyolojik ritmine ilişkin bilgi sahibi olmasını engelleyebileceği düşünülmü (Aktaş 2004). Annenin çocuğun mesajlarına vereceği uygun ve duyarlı tepkiler çocuğun sağlıklı gelişimi için çok önemlidir. Önemli olan annenin çocuğu ile geçirdiği zamanın uzun ve kısa oluşu değil, çocuğu ile geçirdiği sürenin niteliği ve onunla kurduğu iletişimin türü,

annenin çocuğa iyi bir model olması, sevilme ve bağımsızlık ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir (Yeşilyaprak 2007). Bazı uzmanlar çalışan annelerin çocuklarından uzakta geçirdikleri saatler arttıkça anne-çocuk ilişkisinin sağlıklı gelişiminin riske edileceğini söylerler. Ancak Jeckins (1990)'in yaptığı çalışmalarda çocuktan ayrı geçirilen saatlerin artmasına bağlı olarak anne-çocuk etkileşiminin azalması anlamındaki bedelin beklendiği gibi yüksek olmadığını belirtmiştir. Bu sonuç, çalışmadaki %64.5 oranını destekler niteliktedir.

Anne – baba ile çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin bulunmaması, çocuğun dengesiz bir ortam içinde abartılmış bir sevgi gösterisi içinde büyüyor olması, onun “doyumsuz” bir birey olmasına neden olur. Ana – baba, oyuncak gibi maddi değeri olan objelerle bu doyumsuzluğun giderileceğini zanneder. Bunun yanı sıra, çocuk merkezci ailelerden gelen her isteklerini yaptırmayı alışkanlık haline getiren bu tür çocuklar okul kurumundaki kurallar karşısında hayal kırıklığına uğrarlar ve kolay uyum sağlayamazlar. Ayrıca her istediği yapılan çocuk anne babasına hükmeder, onlara çok az saygı gösterirler. Anne babalarıyla yetinmeyip, ev dışındaki kimselere de egemen olmanın yollarını arayan bireylere dönüşürler. Ayrıca bu çocuklar yetişkin olduklarında da toplumun vermediği hakları kendilerine tanımaya kalkarlar (Yavuzer 1999). Çalışmamızda çocuğuyla iletişim sorunu yaşadığında bu sorunu çocuğunun her istediğini yaparak çözen çalışan annelerin oranı %12.5'dir (Tablo 6).

Tablo 4'te görüldüğü gibi, 0-6 yaş grubu çocuklar annelerinin yokluğuna %89.5 oranında tepki vermektedirler. Karşılıklı iletişim sorunu olduğunda problem çözme yoluna gidilir, bunun sonucunda, ne çocuğun ne de yetişkinin kaybettiği bir durum ortaya çıkar (Yavuzer 1999). Bu Gordon (1970)'un “etkili ana – baba olma eğitimi” adını verdiği bir yöntemdir. Ana – babaların çocuklarına karşı iletişim biçimleri incelendiğinde, birkaç istisnanın dışında, ana – babaların, problemi olan çocuklarına karşı tutumlarının dinlemek değil, konuşmak şeklinde olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda, çalışan annelerin “Çocuğunuzun yokluğuna verdiği tepkiye karşı nasıl bir tutum içerisinde

oluyorsunuz?” sorusuna verilen cevap %71.5 oranında “teselli edici yaklaşım/öğütte bulunma” olmuştur (Tablo 4). Bu bulgu literatürle paralellik göstermektedir (Booth 2002). Önemli olan annenin evde bulunduğu süreyi iyi değerlendirmesi, bu zaman içinde çocuğuyla bütünleşmesi, ilgilenmesi, oyun oynayabilmesidir.

Annenin çocuğun ihtiyaçlarına annenin zamanında yönelebilmesi, onun sıkıntılarını zamanında giderebilmesi çocuğun güven duygusunun gelişmesi açısından önemlidir. Bu durum çalışan annenin çocuk yetiştirme sürecinde yeterli olamayacağını düşündürmektedir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki; çalışan annenin bu problemleri genelde çalışmak zorunda kalmasından değil çocuklarına zaman ayıramadıkları endişesinden ve çocukları ile geçirdiği zaman içerisinde nasıl ilgileceklerini bilememelerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çalışan annenin çocuğuyla kısa sürede daha nitelikli bir ilişki kurması gerekmektedir (Ertuğrul 2002). Hafta sonlarını yoğun bir ev işiyle geçirmek yerine, çocuğunu tiyatroya, sinemaya, çocuk bahçesine, akranı olan arkadaşlarına götüren anne, görevini yapan annedir. Bu durumda çocuk, annesine yeterince doymasa bile, ona güvenir, ilgilendiğini ve sevildiğini görür (Öncü ve Özbay 2005). Çocuğun verdiği ters davranım hareketlerine karşı anne, sevecen ve anlayışlı davranırsa bu terslik yok olacaktır (Yeşilyaprak 2007). Çalışmamızda, çalışan annelerin “Çocuğunuzun yokluğunuzun verdiği tepkiye karşı nasıl bir tutum içerisinde oluyorsunuz?” sorusuna verilen cevap %6.0 oranında “çocuğuma daha fazla vakit ayırıyorum” olmuştur (Tablo 4). Bu bulgu literatürle paralellik göstermektedir (Booth 2002).

Booth (2002), çalışan annelerin çocuklarını kucaklama, öpme, sevgi sözcükleri söyleme, kısacası sözel ve fiziksel olarak çocuğa olumlu duygularını sergileme konusunda iyi bir tutum sergilemeleri gerektiği görüşündedir. Çalışmamızda, çalışan annelerin “Çocuğunuzun yokluğunuzun verdiği tepkiye karşı nasıl bir tutum içerisinde oluyorsunuz?” sorusuna verilen cevap %6.0 oranında “öpme, sarılma” olmuştur (Tablo 4). Bu bağlamda, çalışma literatür ile paralellik göstermektedir.

Ana – babasıyla iletişimi sağlıklı olmayan çocuk, kısaca ana – babasından hoşnut olmayan çocuk, onları mutsuz edecek davranış türleri dener. Amerika’da ulusal düzeyde örneklem alınarak, 5828 kadın ve onların 1657 çocuğu üzerinde yapılan bir araştırmada elde edilen sonuçlar, genel olarak annelerin çalışmasının küçük çocuklarda olumsuz etkiler yaratıp, davranış bozuklarının yol açabileceği tartışmasını desteklememiştir (Graham 2000). Araştırma bulguları “annenin çalışmasının” tek başına etkili olduğu görüşünü reddederek daha çok; çocuğa verilen duygusal destek üzerine dikkat çekmiştir (Gander ve Gardiner 1998). “Yaramazlık” olarak adlandırılan, yerinde duramama, şımarıklık, huysuzluk ve kurala karşı gelme davranışları gelişimin doğal bir görüntüsü olabildiği gibi, doğuştan gelen fizyolojik bir bozukluk sonucu ya da anne ve babanın yanlış eğitimi sonucunda oluşabilir. Gelişim sürecine bakıldığında 2.5 ve 6 yaşlarının adeta bir olumsuzluk yaşı, isyankarlık yaşı olduğu görülür (dengesizlik, kurala karşı olma, olumsuzluk ve isyankar tutum gibi). Yine 4 yaş çocuğun kabına sığamadığı, “kolay öfkelenildiği”, öfkesini kaba kuvvetle ortaya koyduğu bir “taşkınlık” yaşıdır. Bunun yanı sıra, her çocuk yaramazlık yoluyla enerjisini kanalize etme, boşaltma yolları arayacak, yeteneklerini sınama fırsatı bulacaktır (Kutlu, Batmaz, Bozkurt, Gençtürk ve Gül 2007). Bazı uzmanlar 2.5 – 3 yaş arasındaki isyankar tutuma “karşı koyma krizi”, bazıları da “kişilik krizi” adını verir. Yaramazlık gelişigüzel yapılan hareketler değil, organize ve belli bir amaç için gerçekleştirilen eylemlerdir. Ya öç almak için, ya aile içinde kaybettiği statüsünü yeniden kazanmak için, ya dikkat çekmek için ya da kendisini yetersiz gördüğü için yaramazlık yapar. Çalışan anne, akşam eve döndüğünde çocuk annesine ters davranarak tepki gösterebilir. Annesini üzme hem çocuğu kızdırabilir, hem de sevindirir (Greenstein ve Theodore 1993; Yavuzer 2007). Çalışmamızda çalışan anneler “Çocuğunuz yokluğunuza ne gibi tepkiler veriyor?” sorusuna %45 oranında “hırçınlık gösterme”, %3.5 oranında “kendine zarar verme”, %26 oranında “ağlama”, %6.5 oranında ise “ilgi çekme” davranışını belirttiği saptandı (Tablo 2). Bu bulgu literatür ile paralellik göstermektedir.

Tablo 5’te görüldüğü gibi, çalışan annelerin karşılaştığı en önemli sorun %44.5 oranında aşırı sorumluluk yüklenme, fiziksel ve zihinsel yorgunluktur. Çalışan kadınlar başarılı olmak için erkeklerle yarışmakta, iş yaşamını, evini, aile – çocuk sorumluluklarını aksatmadan yürütmeye zorlanmaktadır. Yoksa erkeklerin egemen olduğu bir dünyada hep “kaybeden” olmaya mahkumdur (Yeşilyaprak 2007). İngiltere’de çalışan kadınlarla yapılan bir araştırmada, ev ile ilgili işlerin %82’sinin kadınlar tarafından yapıldığı, çocuğun bakımında yine aynı oranda kadınlarca üstlenildiği görülmüştür (Graham 2000). Bizde bu oran belli değil fakat literatüre göre %95 ve üstüdür (Yeşilyaprak 2007). Bu bağlamda, çalışmamız literatür ile paralellik göstermektedir.

Çalışan anne ve çocuk arasındaki en önde gelen problemlerden biri, annenin çalışması sebebiyle suçluluk duygusu içinde olmasıdır. Burada önemli olan çocukla birlikte geçirilen zamanın uzunluğundan çok, bu zamanın nasıl kullanıldığı, ne kadar doyurucu olduğudur (Yavuzer 1999). Çalışmada annelerin, suçluluk duygusuyla başa çıkabilmek için %91.5 oranında “çocuğumla vakit geçirmek için fırsatlar yaratırım” cevabını verdikleri saptandı.

0-6 yaş grubu çocukların anne yokluğuna çeşitli tepkiler verdikleri, anne-çocuk iletişiminin etkilendiği; annelerin ise büyük çoğunluğunun çalışmaktan dolayı suçluluk duygusuna kapılarak bu sorunla başa çıkabilmek için çeşitli yöntemler uyguladıkları görülmektedir. Aşırı sorumluluk yüklenme, zihinsel ve bedensel yorgunluk ise annelerin en çok ifade ettikleri sorunlardandır. İletişim sorununu zamana yaymak, teselli edici yaklaşımda bulunmak ve çocuklarıyla zaman geçirmek için çeşitli fırsatlar yaratmak annelerin en çok kullandıkları sorun çözme yaklaşımlarıdır.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Çalışan annenin iş yükünü hafifletmek amacıyla, evde iş bölümü yapılması konusunda babaların bilinçlendirilmesi,
- Çalışan annelerin, karşılaştıkları sorunlarla baş etme yöntemleri konusunda iş yerlerindeki psikologlardan destek almaları ve gerekli kaynak kitaplardan yararlanmaları,

- Çalışan annelerin kendilerine de vakit ayırabil-meleri için gerekli izin ve imkanların sağlanması önerilebilir.
- Sadece annelerin değil, babaların da çocuklarıyla iletişimlerinin iyi olması, onların da çocukla-rıyla ilgilenmeleri önerilebilir.

KAYNAKLAR

Aktaş, Y. (2004). Çalışan anne ve çocuğu. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara.

Booth, L. (2002). There are people who just want to make us working mums feel guilty. *New Statesman*, 131(4581):63.

Cloud, H., Townsend, J. (2001). Anne faktörü. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Ertuğrul, H (2002).Çocuk Eğitiminde Yeni Teknikler. Timaş Yayınları, Ankara.

Gander, M., Gardiner, H. (1998). Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitapevi, Ankara, 150-169.

Gordon, T. (1970). Parent Effectiveness Training. Peter H. Wyden Publication, New York.

Gözübüyük, M. (2010). Anaokulunda çocuğu olan çalışan ve çalışmayan annelerden rol memnuniyetine göre depresyon ve kaygı belirtileri

düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Graham, C. (2000). Women's two roles: Parental Status, Social Support and Marital. Greenwood Publication, USA.

Greenstein Theodore, N. (1993). Maternal employment and child behavioral outcomes. *Psychology Journal of Family Issues*, 14(3): 32.

Jeckins, A. (1990). Referential behavior in children and mothers. *Alpha Academic First Language*, 231-242.

Kutlu, L., Batmaz, M., Bozkurt, G., Gençtürk, N., Gül, A. (2007). Annelere çocukluklarında uygulanan ceza yöntemleri ile çocuklarına uyguladıkları ceza yöntemleri arasındaki ilişki. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8: 22-29.

Öncü, Ç. E., Özbay, E. (2005). Okul Öncesi Çocuklar İçin Oyun. Kök Yayıncılık, Ankara.

Özyürek, A., Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2):19-34.

Pektuna, S. K. (2007). Çalışan Anne ve Çocuk: Anne İş'te. Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

Yavuzer, H. (1999). Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yavuzer, H. (2007). Ana-Baba ve Çocuk. 19. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 28, 50-52, 60, 61, 177-180.

Yeşilyaprak, B. (2007). Çalışan Anne ve Çocuk: Siz Başrolü Seçtiniz. Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.